

L i t t e r a t u u r

1. Berghen, C. van den, 1943. Les Sparganiums de la Flore Belge. Les Naturalistes Belges 24.10: 171-173.
2. Beyerinck, W., 1929. De Flora van het Drents-District II. Het Boreale element. D.L.N. 33: 343.
3. Beyerinck, W., 1934. Sphagnum en Sphagnetum.
4. Burckhardt, H. & H. L. Burgsdorf, 1962. Floristische und Pflanzensoziologische Betrachtung des Naturschutzgebietes „Schwarzes Wasser“ bei Wesel. Gewässer und Abwässer 30/31: 36-98.
5. Hultén, E., 1958. The amphi-atlantic plants and their phytogeographical connections : 20.
6. Jonas, F., 1931. Das nordische Element nordwestdeutschen Moore und Wälder zwischen Unterweser und Zuiderzee : 33.
7. Kirchner, O. von, E. Loew & C. Schröter, 1934. Lebensgeschichte der Blütenpflanzen Mitteleuropas I 1: 374.
8. Labrijn, A., 1945. Het klimaat van Nederland gedurende de laatste twee en een halve eeuw. Med. en Verh. 49 KNMI nr. 102.
9. Oberdorfer, E., 1962. Pflanzensoziologische Exkursionsflora für Süddeutschland.
10. Oostrum, F. van, 1954. Geschiedenis van een ven. De Zwerver 14, 7, 8, 9: 138-139.
11. Ooststroom, S. J. van & Th. J. Reichgelt, 1964. Sparganiaceae. In: Flora Neerlandica I, 6.
12. Promodus Florae Batavae, 1916. Vol. I, Pars IV: 1714-1715.
13. Samuelsson, G., 1934. Die Verbreitung der höheren Wasserpflanzen in Nord-Europa. Acta Phytogeogr. Suec. VI.
14. Voo, E. E. van der, 1962. Geomorfologie en plantengroei van dobben bij Ureterp. D.L.N. 65: 15.
15. Voo, E. E. van der, 1962. De Twentse Vennen. In: Twente-Natuurhistorisch III. Wet. Meded. no. 43 KNNV.
16. Voo, E. E. van der, 1964. Over de betekenis en het behoud van de Brabantse Vennen. Brabantia 13.4.
17. Voo, E. E. van der. Sparganium angustifolium Michaux. Manuscript.
18. Westhoff, V., 1956. De verarming van flora en vegetatie. In: Vijftig jaar Natuurbescherming in Nederland: 151-186.
19. Westhoff, V., J. W. Dijk, H. Passchier & G. Sissingh, 1946. Overzicht der Plantengemeenschappen in Nederland.
20. Westhoff, V. & E. E. van der Voo, 1964. Sparganiaceae, Oekologie. In: Flora Neerlandica I, 6.

Een stal Pijlstaarten

F. W. RAPPARD en M. EELMAN.

In een vorig artikel over de Korverskooi op Texel (1) werd terloops al gewezen op het belang van een goede stal blauwgoed voor het onderzoek van waterwild en, vooral bij deze kooi die zich in de loop der tijden op Pijlstaarten specialiseerde, op het behoud en zo mogelijk de uitbreiding van de aanwezige stal Pijlstaarten.

Zo'n stal Pijlstaarten kan niet worden los gezien van andere individuen van soorten eenden op de kooiplas zoals Wilde eend en Smient, die er gedurende de trektijd een tijdlang min of meer plaatsvast verblijven en er eveneens een „stal” gingen vormen. Om er een stal van blauwgoed ten behoeve van de natuurbescherming en

Fig. 1. *Pijlstaart*
en *Wilde eend*
op het wed.
Foto Rappard.

het waterwildonderzoek aan te kunnen houden, wordt aanbevolen die van de Wilde eend kort te houden. De smientenstal en de enkele geleewiekte lokvogels — welke laatste het gehele jaar door op de plas verblijven en niet met hun wilde en wildere kooigenoten en bezoekers kunnen wegtrekken — mogen wij, voor wat betreft de onderlinge concurrentie om de plaatsruimte op de kooiplas, wel buiten beschouwing laten. Zo schatten wij het aantal individuen van de smientenstal op ongeveer slechts 10 stuks, terwijl er ten hoogste 6 geleewiekte lokvogels aanwezig zijn om de kans te vergroten ook ringgegevens te verkrijgen van soorten, welke slechts zelden in mensenhanden vallen. Ook uit de literatuur blijkt wel, dat een grote smientenstal op een blauwgoedkooi voor goede vangsten van de Smient niet noodzakelijk is. Lebrecht vermeldt, dat in Friesland aan één goede stalsmient de waarde van een koe kon worden toegekend! Wel dient aan de zorg van zo'n kleine smientenstal alle aandacht te wor-

den besteed. Hoever de beheerder van de ringkooi kan en mag gaan met het verminderen van de stal Wilde eenden, om vooral de Pijlstaarten een betere ringkans te geven, staat ons inziens nog niet vast. Vóór 1961 bedroeg het aantal Wilde eenden hier ongeveer 750, thans schatten wij het op ca. 400 stuks. Wij vermoeden, dat met de vermindering niet te ver mag worden gegaan, omdat de aantrekkelijkheid van een kooiplas voor het waterwild toch ook gevormd wordt door een niet al te grote gezellige drukte, ook van de meest talrijke eend, de Wilde eend, op zo'n plas. Weliswaar vallen Pijlstaarten en Wilde eenden meestal gescheiden in groepen of groepjes in het wed, een druk bezette plas met allerlei soorten zich ongestoord gedragende wilde eendachtigen zal vermoedelijk voor schuw waterwild, zoals de Pijlstaart, eerder als rustplaats worden gekozen dan een nauwelijks bezocht stuk water. De totale aantallen meest voorkomende eendesorten en andere watervogels op de 0,95 hectare grote kooiplas kun-

nen op een normale dag in de winter bij geheel open water bijvoorbeeld als volgt zijn:

Wilde eend	730
Pijlstaart	365
Kuifeend	1
Wintertaling	85
Slobeend	36
Smient	34
Tafeleend	2
Waterhoen	15

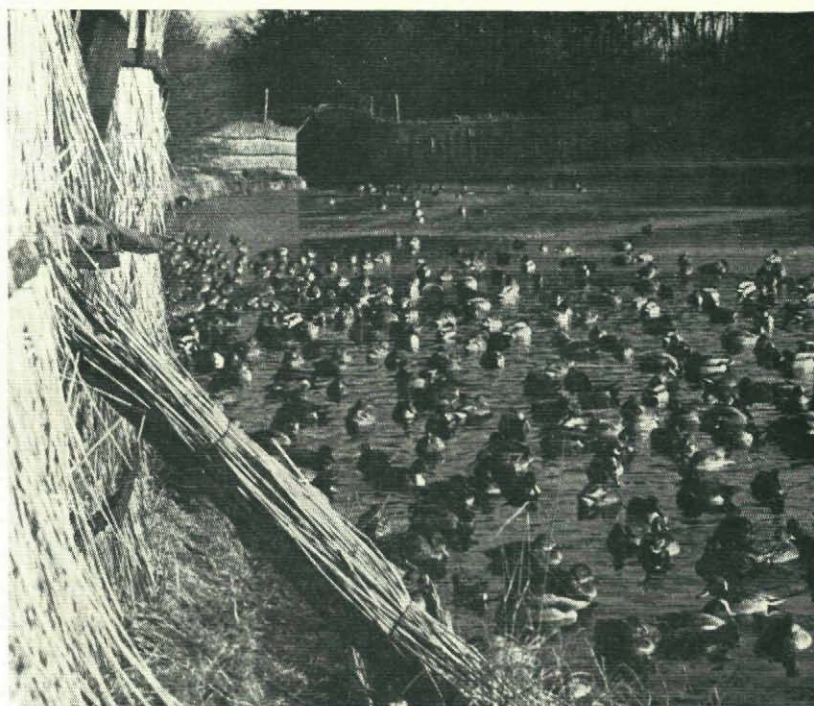
In deze aantallen, geteld op 27 november 1964, 11.00 uur, zijn de op dat moment misschien gedeeltelijk aanwezige stallen van Wilde eend, Pijlstaart en Smient inbegrepen.

Merkwaardig is soms de reactie van de kooi bezoekende opmerkelijke gasten, zelfs die van buitenlandse veldornithologen, als zij zich realiseren, dat een „stal”, van Pijlstaarten bijvoorbeeld, niet zo maar bestaat uit een groep geleewiekte tamme lokvogels, maar uit wilde vogels, die slechts gedurende enkele maanden van het jaar en dan nog maar grotendeels overdag, gedurende de trek of overwinterend op de kooiplas verblijven. Dat de meeste individuen, die tezamen een stal vormen, 's avonds het wed verlaten om 's morgens met niet-plaatsvaste soortgenoten terug te komen, is voor een ieder, maar vooral voor buitenlanders, die het typisch Nederlandse kooibedrijf niet kennen, wel een verrassende en wonderlijke ervaring. Een deel van deze pijlstaartenstal, ongeveer 50 vogels, overwintert op de kooiplas en blijft er tijdens vriezende weer soms dag en nacht, dit zijn wel de trouwste staleenden.

Bij de opbouw en de vorming van de stal Wilde eenden van de Korverskooi heeft het broeden op en aan de rand van de kooiplas — in tegenstelling tot andere kooien in Nederland — geen rol gespeeld.

De plaatsvastheid van de Wilde eend op de Korverskooi in die mate, dat individuen er tezamen een stal gingen vormen, is beïnvloed door andere factoren. Zelfs lang vóór de tijd, dat de kooi werd omgevormd van vangkooi tot natuurreservaat, plaatste de vroegere kooiker er geen broedkorven meer, omdat zo goed als alle eendebroedsels er mislukten. De kooiplas van deze kooi te De Koog is echter een der weinige rustige zoetwaterplassen op Texel en zo aantrekkelijk, dat ze als verblijfplaats dient voor vele in wijde omgeving broedende Wilde eenden. Vermindering van deze stal zal op Texel het aantal broedsels van de Wilde eend verminderen. Vermoedelijk komen eendekuikens op de kooiplas door voedselgebrek om; het ondiepe water van de plas en de geringe oppervlakte van het water, gecombineerd met de grote aantallen van elders komende, toch ook nog terloops fouragerende oude vogels, maken het voor jonge dieren niet mogelijk er hun passend en voldoende voedsel te vinden. Ongetwijfeld speelt de samenstelling van het aangevoerde zuivere voedselarme duinwater hierbij een rol, want in vergelijking met andere kooien in Nederland is deze — nogal geïsoleerde — kooiplas van normale grootte. Wel had in 1964 één broedsel van de Wintertaling resultaat, van een legsel van 10 zijn er 7 vliegvlug geworden, maar ook dat van een Bergeend mislukte al de eerste dagen na het uitkomen. De nodige plaatstrouw van de stal van Pijlstaarten, waarvan enkele paartjes elders op Texel broeden, werd door de vroegere kooiker op een bijzondere wijze verkregen. Het lijkt ons, ook in internationaal verband, nuttig, zijn methode om een pijlstaartenstal op te bouwen, kort te beschrijven. Er bestaan nu eenmaal weinig plaatsen, waar wilde Pijlstaarten in groten getale kunnen worden

Fig. 2. *Riet-
schermen en in-
gang van een
pijp.*
Foto Rappard.

onderzocht en geringd. Zo zien wij, dat in Engeland (2), waar overigens enorm veel baanbrekend werk is verricht op 't gebied van waterwildonderzoek, in 16 seizoenen na de tweede wereldoorlog tot eind 1962 in totaal slechts 484 Pijlstaarten ten behoeve van het biologisch ringonderzoek, eveneens hoofdzakelijk door middel van eendenkooien, konden worden verkregen. Alleen al om deze reden zou een kooi als die op Texel, waar er in 1960/1961, toen de kooi werd omgevormd tot reservaat, 515, in 1961/1962 583, en in het jaar daarop 433 werden geringd, van meer dan nationaal belang voor de natuurbescherming en het onderzoek kunnen worden genoemd. Met andere methoden, zoals met raketnetten, zal men Pijlstaarten niet in die aantallen in handen kunnen krijgen. De pijlstaartenstal op de kooi is thans ongeveer 190 stuks groot. Eens in de paar jaren, al naarmate veel of weinig

terugmeldingen van geschoten of omgekomen geringde Pijlstaarten van de stal binnen komen, wordt besloten deze aan te vullen of te vernieuwen. Ook op de plas valt wel te beoordelen of de stal nog op peil is of moet worden aangevuld. Langs een aantal pijpen van de kooi wordt daartoe een evenwijdig aan de pijp gelegen hok van gaas gebouwd, zo, dat daarin opgesloten Pijlstaarten er gevoerd kunnen worden. Van een variërend aantal, 30 tot 50 stuks, daar opgesloten vogels zijn de vleugelpennen aan één zijde uitgetrokken. Na 6 weken zijn deze slagpennen weer aangegroeid en de vogels enigszins gewend aan de pijp en hun verdere omgeving. Vele zullen daarna, losgelaten, optredend als stal, hun geheel wilde soortgenoten uit verre omtrek naar de kooi lokken. Lang niet alle zo behandelde Pijlstaarten worden staleend, bij ongeveer de helft heeft de behandeling succes. Op de-

Fig. 3. *Pijlstaart, juist geringd.* Foto Rappard.

zelfde wijze als bij de Pijlstaart konden een enkele keer stalvogels van de Smient worden verkregen. In het vorige artikel werd reeds een foto opgenomen van pijlstaartstaleenden, die, behalve geringd, ook meestal van een snavelmerk werden voorzien.

Hoe dergelijke individuen uit zo'n stal zich later in hun leven weer geheel als wilde soortgenoten gaan gedragen blijkt uit terugmeldingen van stalvogels. Ongeveer een vijfentwintigste deel van het uit de kooi teruggemelde waterwild heeft sinds 1951 zeker betrekking op stalvogels. Volledigheidshalve en ter vergelijking worden ook voorbeelden van de stallen van Wilde eend en Smient gegeven. Van de laatste zijn maar heel weinig gegevens beschikbaar.

Terugmeldingen uit Texel zelve of elders uit Noordholland van staleenden van Wilde eend, welke 4, 6, 7 of 8 jaar en een keer zelfs 11 jaar lang — misschien met tussenpozen — de kooi bezochten, zijn niet zeldzaam. Er is verder een wijfje dat in Killdare, Ierland, in 1962 werd geschoten, maar in september en oktober 1957 op de ringplaats was losgelaten. Een als

jonge vogel (London 927233) in een Engelse ringkooi, namelijk die te Abberton, Colchester, in september 1952 geringde woerd, werd staleend in De Koog en onder andere in september en november 1953 en in oktober van de jaren 1954 en 1955 in de Korverskooi gevangen en weer losgelaten.

Sommige Smienten zijn ten minste gedurende 4 jaren staleend geweest. Een in oktober 1952 geringd jong wijfje, dat enige malen in december werd gevangen en weer losgelaten, kwam in januari 1954 aan de Engelse Kanaalkust aan haar einde. Een dergelijk wijfje, dat bij Vyksa, distr. Gorky, U.S.S.R., in augustus 1953 werd bemachtigd, werd op de kooi in de maanden november/december 1952 drie keer teruggevangen en weer losgelaten. Waren het geen staleenden geweest, zij zouden in die jaren niet zijn losgelaten, maar aan de poelier zijn verkocht. De kooiker kent zijn stal!

Wij moeten wel bedenken, dat de kooiker lang niet altijd aan het vogeltrekstation meldde, wanneer een staleend werd gevangen. Dat kwam in de praktijk te veel voor om er systematisch werk van te maken. Thans kan aan dit soort terugmeldingen bij het beheer van het reservaat meer aandacht worden geschonken. Terugmeldingen van dieren van de pijlstaartstal, die 3 of 4 jaren tot de stal behoorden, zijn algemeen. Zeldzaam die, welke 7 jaar tot de stal behoorden terwijl er één geval bekend is van een vogel die 8 jaar tot de stal behoorde. Verreweg de meeste terugmeldingen zijn van Texel zelve, waar overwinterraars als jachtwild werden geschoten of hun natuurlijke einde vonden, nadat vele misschien op de trek Europa hadden doorkruist. Een voorbeeld is een in augustus 1953 geringde jonge mannetjespijlstaart, welke in september van dat

jaar twee keer werd losgelaten, maar in februari 1954 te La Nouvelle, Aude, Frankrijk, werd gedood (Leiden 271370). Zo zien wij dat eendenkooien, waar eenden van verschillende soorten in de hand kunnen worden genomen, behalve voor het onderzoek naar gewichten en afmetingen van de vogels, voor het onderzoek

naar ziekten en ziektepercentages en naar het percentage dat lood inheeft, ook van belang kunnen zijn voor het onderzoek naar de geaardheid van het oriëntatievermogen en het gedrag dezer dieren. Het laatste vooral in die tijd, dat zij in het open veld anders maar moeilijk zijn te benaderen.

L i t t e r a t u u r

1. F. W. Rappard. De Korverskooi op Texel. Een natuurreservaat van internationale betekenis. De Levende Natuur 67, (1964), 1, pp. 1-9. Zie ook de bij dat artikel genoemde litteratuur.
2. The Wildfowltrust. Monograph of the Nature Conservancy number 3. Wildfowl in Great Britain. A survey of the winterdistribution of the Anatidae and their Conservation in England, Scotland and Wales. London 1963.

De natuurgebieden in de Ooypolder bij Nijmegen

H. SCHIMMEL en B. BEIJK.

(Natuurbeschermingsconsulentschap „Gelderland” van het Staatsbosbeheer)

Wanneer we spreken over natuurgebied of natuurreservaat, dan zijn we in de eerste plaats geneigd om te denken aan die elementen in een landschap die „door de natuur zijn gevormd”. Dichterlijk aangelegde figuren plegen in dit verband nog wel eens het woord „maagdelijke” terreinen te gebruiken.

Wanneer we echter deze norm strikt aanhouden moeten we constateren dat er in Nederland, behoudens misschien wat buitendijkse gelegen aanwassen, als slik- en zandplaten voor de kust, geen „natuurgebieden” meer voorkomen.

De mens heeft gedurende vele eeuwen het landschapsbeeld zo ingrijpend beïnvloed, dat we nauwelijks meer een vierkante meter grond kunnen aanwijzen waarop die invloed niet merkbaar is. Dit proces is al

vroeg in de historie begonnen, toen de zwervende nomade zijn levenswijze ging veranderen en zijn hoofdmiddel van bestaan, de jacht, verliet om op landbouw en veeteelt over te stappen.

Hiermede was de aanval op de natuur begonnen. Letterlijk — te vuur en te zwaard — heeft de mens de natuur aan zich trachten te onderwerpen. En al werd dat vuur eerst moeizaam uit twee stukken silex geslagen, en was de eerste bijl van steen... de werking was er niet minder om. De overgang van vuistbijl naar de eerste primitieve ploeg was een reuzensprong; die van ploeg naar bulldozer slechts een sprongetje...

Door kaalkap, brand en rooibouw zijn al vroeg in de geschiedenis onze oudste heidevelden ontstaan; zonder overdrijving